

som nu i urban gestalt trängt på och gjort stugan till en främmande fågel mitt i en växande stad. Detta har ställt till problem både för stugan, ägaren och kulturminnesvården i en tid då själva kulturmiljön och inte bara kulturobjekten tillmätts en helt annan roll än tidigare. Lagstiftningen har ändrats, vilket försämrat skyddet av stugan. Flyttade hus tillmätts inte samma värde som byggnader på ursprunglig plats, en princip som dock inte bör drivas in absurdum eftersom byggnader av denna typ ofta har flyttats. Om inte Bålastugan flyttats av Alfred Bexell hade den näppeligen existerat idag. Exempler skulle kunna flerfaldigas.

Margareta Strömbom har följt stugan från Kulsegård i Harplinge steg för steg till dess den blev hennes eget barndomshem i Varberg. Vi möter den på den förste ägaren Jöns Jönssons tid, på Alfred Bexells tid, under dottern Ebba Sandbergs tid och under dottersonen Nils Strömboms tid genom samtidskällor och inte minst fotografier. Jag vet knappast om en mangårdsbyggnad på en bondgård någonsin fått en så ingående analys. Nära nog unikt är det även att inventarierna fått följa stugan eller i något fall återförts dit, bland dem intar inte bara möblerna utan även bonadsmålningarna en central plats. Så blev det framförallt sedan Nils Strömbom på 1930-talet började intressera sig för de sydsvenska bonadsmålningarna och blev en framstående expert inom detta område.

Bexell var på god väg att göra Bålastugan till ett kulturhistoriskt museum, men en senare generation var djärv nog att låta inköpta föremål gå på auktion och endast behålla husets ursprungliga inventarier. De som såldes kom dessbättre att bilda grunden till samlingarna i Varbergs museum, men inredningen av Bålastugan har alltsedan Gulli och Nils Strömboms tid framstått som en bygdetypisk stuginredning, låt vara i högtidsskrud. Liksom under Ebba Sandbergs tid stod den dock öppen för gäster och andra besökare. Den som skriver dessa rader har många gånger – alltsedan Sigfrid Svensson förde oss dit med sitt seminarium – upplevt stämningen i Bålastugan och njutit av värdfolkets generositet. Makarna Strömbom donerade den generöst till Stiftelsen Hallands läns museer.

Margareta Strömbom har skrivit sin bok con amore, men inte utan ilska mot nutida myndigheters sätt att hantera vad hon med rätta kallar ”ett unikt svenskt kulturarv”.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Adriaan de Jong: *Die Dirigenten der Erinnerung. Musealisierung und Nationalisierung der Volkskultur in den Niederlanden 1815–1940*. Waxmann Verlag, Münster 2007. 701 s. ill. ISBN 978-3-8309-1667-3.

I en utomordentligt detaljerad avhandling har den holländske museihistorikern Adriaan de Jong försökt att kartlägga hur den nederländska folkturen fick en nationell roll som identitetsskapare, kulturfaktor och turistsymbol.

Särskilt intressant är beskrivningen av svenskt och skandinaviskt kulturinflytande i Holland (och Tyskland). Det är därför glädjande att avhandlingen nu översatts till tyska, så att fler kan läsa den.

I undersökningen ingår hur folkturen kom till uttryck i folkfester och nationella högtider, och i bildkonst, litteratur, reklam, turism och till sist film. Med igenkännande läser man om hur Friesland fick rollen som ett holländskt Dalarna.

Fokus ligger på tillkomsten av det stora nederländska friluftsmuseet i Arnhem, det första nationella friluftsmuseet utanför Skandinavien, öppnat 1918. Eftersom inget annat friluftsmuseum har fått sin tillkomsthistoria så ingående undersökt är framställningen värdefull som jämförelsematerial och uppslagsbok för var och en som studerar den tidens museer och syn på folkkultur.

De svenska kontakterna fick en avgörande knuff framåt genom det holländska deltagandet i den internationella antropologkongressen i Stockholm 1874. Artur Hazelius var synnerligen aktiv i sina ansträngningar att deltagarna skulle se det nyöppnade Nordiska museet, och deras reseberättelser visar hur väl hans plan fungerade.

Det resulterade bl.a. i ett kraftigt ökande intresse för folkdräkter, som kulminerade vid drottning Wilhelminas tronbestigning 1898, då människor i dräkter från alla provinser paraderade som symbol för nationell samling.

I reseberättelserna från 1870-talet beskrivs Hazelius utställningar, och i ett par av dem ingår en historia om en levande lapphund som användes för att ge liv åt det samiska panoramat. En av berättarna gissar att Hazelius inte hade hjärta att avliva och stoppa upp den. Författarens reflektion är att det kanske var då som Hazelius började inse fördelen med levande människor och djur.

Idén att skapa ett friluftsmuseum visar sig hänga samman med en allmän beundran för skandinavisk kultur och natur, som kulminerade under årtiondena

kring sekelskiftet. Man spelade skandinavisk musik, översatte och läste skandinaviska författare, såg Ibsen på teatern, läste svenska bilderböcker för sina barn och gjorde studie- och turistresor.

Blicken var vänd norrut, och det var därför naturligt att uppmärksamma det originella tillskott till europeiskt kulturliv som friluftsmuseerna utgjorde.

En av de tidigaste förespråkarna för ett nederländskt friluftsmuseum var den vid denna tid mycket kände skolreformatorn Jan Ligthart. Han förespråkade att eleverna skulle lära sig genom att undersöka den egna verkligheten, och genom att pröva olika sysslor och arbeten, sång och musik etc. Ligthart skrev förordet till den holländska upplagan av Nils Holgersson, och hade själv redan skrivit en liknande bok om två pojkar på cykeltur genom Nederländerna (1901).

Ett av hans stora intressen var slöjd, och när han 1910 inbjöds att hålla föreläsningar i Sverige passade han naturligtvis på att ingående studera slöjdskolan på Nääs. Han träffade också Elsa Beskow, som han mycket uppskattade, ett av hans pedagogiska redskap var skolplanscher. Men den största upplevelsen var Skansen. Som undervisningsresurs förverkligade Skansen den förening av de enskilda skolämnena som Ligthart ville uppnå. Här kunde allt studeras i ett sammanhang, som delar av en helhet. Efter hemkomsten skrev han inte bara själv, utan översatte och tryckte också svenska artiklar om Hazelius och Skansen.

Nu blev det nederländska friluftsmuseet inte alls som Ligthart tänkt sig. Andra intressen kom i förgrunden. En av bokens höjdpunkter är när man efter grundandet av en museiförening 1912 skickade fyra personer på studieresa. Deras totalt olikartade iakttagelser ger en fin bild av de skandinaviska friluftsmuseerna, som de då såg ut. Eftersom deras berättelser delvis finns refererade i min egen bok *Friluftsmuseerna* (2007), vill jag inte upprepa dem här, men den fullständiga texten i de Jongs bok är ett exempel på hur olika intressen gör att man ser verkligheten ur olika perspektiv, och hur man söker bekräftelse på uppfattningar man redan har. Enbart som en källkritisk tankeställare är det högst läsbart.

Det blev en kamp mellan de som ville mobilisera folkkulturen som social kraft och de som ansåg att enda syftet skulle vara att bevara. Mot Skansens folkliga inriktning stod en strikt vetenskaplig, byggnader i evolutionistisk ordning, med uteslutande av alla romantiska effekter. Det är som ett eko av Nordiska museets installationsdebatt.

Sedan målsättningen lagts fast verkar man ha klippt

banden med de skandinaviska förebilderna. Det nederländska friluftsmuseet gick sin egen väg. Men huvudpersonen i bokens avslutande del, journalisten Dirk Jan Van der Ven, kämpade fortfarande emot.

Han producerade och regisserade filmer, utställningar och folkfester. För att få inspiration företog han nya resor. Efter att tidigare ha träffat Georg Karlin i Lund blev han nu imponerad av Theodor Hellman i Härnösand och särskilt av hans verksamhet med hembygdskurser för lärare, som Van der Ven förgäves försökte få det nederländska friluftsmuseet att ta efter.

Vad de Jong inte går in på är hur det måste ha varit genom Van der Vens inflytande som mycket av de skandinaviska friluftsmuseernas ursprungliga målsättning fördes vidare, och låg till grund för förslag om nya museer ända in på 1950-talet, då den "vetenskapliga" linjens förakt för levandegörande trängde undan de sista spåren av de hazelianska ambitionerna.

Avhandlingen bygger i huvudsak på holländskt arkivmaterial, men dessutom har de Jong med stort spårinne letat upp och gått igenom det mesta som skrivits om de tidiga friluftsmuseerna i Skandinavien, Tyskland och andra länder.

Vad som möjligen saknas är en vidare diskussion om vad folkulturen och friluftsmuseet egentligen stod för. Som framgår av titeln, "Minnets dirigenter", utgår han från nuvarande manipulativa syn på tidens museer. Men han modifierar bilden. En slutsats är att det inte handlade om att uppfinna en tradition, utan om att omlokalisera den till det nationella planet.

Han går också in på några bakomliggande faktorer. En är de nya kommunikationerna, tåg och cykel. En annan är hur särskilt liberala kretsar sökte enande symboler, och fann dem i monarkin och folkulturen. Han har också ett svar på varför just folkulturen fick denna roll. När industrialismen utjämnade skillnaderna mellan olika länder tillgreps man folkulturen som ett sätt att profilera sig, utåt och inåt.

Ännu intressantare är det när de Jong beskriver hur man efter sekelskiftet upplevde ett tilltagande främlingskap inför den folkkultur som tidigare hållits så högt. Den blev ett hinder för ambitionerna att framstå som ett modernt land. Här finns tydliga svenska paralleller. På många sätt är boken en påminnelse om hur viktigt det är att söka förklaringar inte enbart inom sitt eget land eller undersökningsområde, utan försöka att se ett större sammanhang.

Sten Rentzhog, Ås